

Rapport om djurhållning på svenska cirkusföretag de senaste 20 åren



Alldeles nyss var cirkus ett kulturarv



AKADEMIEN FÖR CIRKUSKONSTENS
BEVARANDE I SVERIGE



Cirkus Olympia. Nedan hagar och transportfordon. Borås 2018.



Utredningen genomfördes hösten 2017 och våren 2018. Under denna period tog Cirkusakademien även initiativ till tre regeringsuppvisningar, två på näringsdepartementet och en på kulturdepartementet. Utredare: Janne Näsström, janne@nasstrom.se, 070 659 65 40.

cirkusakademien.se

När slutade cirkus att vara kultur i Sverige?



2012 fanns det i Sverige fem större cirkusföretag och tre mindre. Dessutom turnerade några tyska cirkusar i landet. De svenska spelade tusen föreställningar för 500 000 betalande åskådare. På många mindre orter var cirkusen årets enda professionella kulturbesök.

Turnerande cirkus är det enda kulturområde som finansieras med egna intäkter, utan direkta eller indirekta offentliga stöd. Som jämförelse fick de fem operahusen 1,2 miljarder kronor 2016.

För inte så länge sedan sågs cirkus som en viktig del av kulturarvet. 1987 skrev jordbruksminister Mats Hellström (S) så här i propositionen till ny djurskyddslag:

”Cirkus är en mycket gammal kulturform som det är viktigt att bevara”.

Samma år firades 200-årsjubileet av den första cirkusföreställningen i landet. Den framfördes 1787 med nådigt tillstånd från konung Gustav III av den engelske konstberidaren Peter Price med ryttarkonster, akrobatik, lindans och en clown. Minnet av händelsen firades med pompa och ståt. Bland annat gav postverket ut en serie frimärken, vilka syns på rapportens framsida.

För inte så länge sedan bjöds cirkusföretagen och Cirkusakademien med självklarhet in till utredningar om nya lagar, förordningar och regler som berörde deras verksamhet.

Det upphörde 2009, då den dåvarande Alliansregeringen stängde ute cirkusarnas företrädare från utredningen om ny djurskyddslag. Trots det blev ett av utredningens slagnummer förbud mot elefanter och sjölejon på cirkus.

2012 var sista året cirkus betraktades som kultur i Sverige. 2014 recenserade riksmidierna för sista gången en cirkusföreställning och fem år efter

vändningen har 80 procent av den svenska cirkusbranschen, räknat som omsättning, slagits ut.

2018 återstår tre ekonomiskt hårt trängda företag. Risken är överhängande att Sverige 2019 är det enda landet i Europa utan turnerande cirkus.

Utvecklingen har flera förklaringar. En av orsakerna är Sveriges förhandlingar om medlemskap i EU där cirkus- och varietéartisterna offrades för att få igenom momsbefrielse för andra och underförstått viktigare kulturområden.

Cirkusens artister blev 25 procent dyrare än andra och väljs bort av stora grupper arrangörer som inte får lyfta moms. Många födda 1980 och senare har därför aldrig sett en professionell cirkus- eller varietéartist i verkligheten.

Droppen som fick bägaren att rinna över var djurrågan. Djurrättsorganisationer, politiker och medier utmålar cirkus som djurplågeri. Fakta kontrolleras inte. Alla från Djurens Rätt till politiker av alla kulörer och Sveriges Veterinärförbund presenterar härsågen och fördomar som om det vore beprövad erfarenhet och vetenskaplig forskning.

I år fyller cirkusen 250 år. Det firas över hela världen, utom i Sverige. I vårt grannland Norge skriver statsminister Erna Solberg förordet i Cirkus Arnardos program. I Sverige 2018 vore det omöjligt.

Vad är sanningen om djuren på svenska cirkusar? Det är vad denna rapport handlar om. Den sträcker sig 20 år tillbaka i tiden.



Sammanfattning

Akademien för Cirkuskonstens bevarande i Sverige är vad namnet säger. Dess uppgift är att verka för att bevara cirkus som en i Sverige allmänt erkänd konstform, sprida kännedom om cirkuskonsten samt främja intresset för denna konstform.

Akademiens ståndpunkt om djur på cirkus är att alla djurhållare ska bedömas efter samma måttstock. Det är upp till regering och riksdag att besluta om och i så fall vilka djur som ska få kringföras för uppvisningar, tävlingar och utställningar. Akademien motsätter sig alla former av diskriminering av cirkus.

Sverige ska följa likhetsprincipen i regeringsformen och FN-konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter. Så fungerar en demokratisk rättsstat.

Som framgår av denna utredning, fanns problem med djurhållningen på cirkus i Sverige under första halvan av 2000-talet. Dock var inget så allvarligt att det slutade i fällande domar för djurplågeri.

Bristerna gällde i huvudsak en tysk familj som turnerat i landet med tre olika cirkusar. En av dem, Cirkus Mustang, misskötte sig under en följd av år och den samlade bedömningen ledde fram till djurförbud 2005. Deras framfart lever fortfarande kvar i minnet och används än idag som bevis för att cirkus till sin natur är skadligt för djur.

Händelserna utmynnade i nya föreskrifter om cirkusdjur, vilka trädde i kraft andra halvåret 2007, DFS 2007:3. Reglerna utarbetades av dåvarande Djurskyddsmyndigheten av en arbetsgrupp där flera av landets cirkusföretag och Cirkusakademien ingick.

Branschen accepterade och tog initiativ till hårdare regler för cirkus än för andra, med hopp om att hålla oseriösa aktörer borta och stärka de svenska företagens anseende. Bl.a. är cirkusar de enda djurhållare som inbesiktas av länsstyrelse inför varje säsong.

När hästsporten kör runt med transportvagnar godkända av bilprovningen, är cirkusarnas transportfordon dessutom årligen kontrollerade och godkända av länsveterinär. Även andra delar av regelverket är hårdare än för t ex häst- och hundsporterna. Men den viktigaste och avskräckande regeln är något annat:

5 § En kontrollmyndighet som upptäcker allvarliga eller upprepade brister i djurhållningen ska särskilt överväga att med stöd av 26 § djurskyddslagen förbjuda cirkusen att påbörja eller fortsätta sin turné.

Sedan författningen började gälla, har ingen svensk cirkus varit i närheten av denna åtgärd, trots att det handlar om landets i särklass mest anmälda, kontrollerade och publika djurhållare.

Reglerna från 2007 och en professionalisering av tillsynen genom att länsveterinärerna tog över 2009 har fungerat.

Det finns ingen forskning som visar att djur påverkas mer negativt av att framträda i ett cirkustält än i ett ridhus, inget som visar att djur mår sämre av att transporteras i en lastbil på vilken det står cirkus än i en släpvagn bakom en privatbil, det finns inget som visar att hästar tar mer skada av voltige i ett cirkustält än på en ridskola.

Det finns över huvud taget inget som styrker påståendet att cirkus skulle vara så artsiktigt från annan djurhållning att särskilda regler krävs. De hårdare kraven tillkom under medverkan av svenska cirkusföretag, som en kvalitetssäkring, men används numera som bevis för att cirkusar sköter sig sämre än andra.

2018 turnerar tre svenska företag och en tysk cirkus i landet. Blazil Jack har valt att sluta med djur. Övriga har bara domesticerade djur och samtliga är inbesiktade och godkända av länsveterinär.

Innehåll

1:1	Metodbeskrivning	5	5:1	Ingen rök utan eld (2000 - 2008)	15
2	Från 2009 till idag		5:2	Den stora cirkusgranskningen	15
2:1	De senaste 10 åren	5	5:3	Klappjakten 2002	15
2:2	Inga åtal eller domar	5	5:4	Mustang misshandlade aktivister	16
2:3	Tre allvarliga fall	5	5:5	Cirkuskritik i grundskolan	16
2:4	Vådan av att generalisera	5	5:6	Trakasserad till döds	17
2:5	Kamelen var en tidningsanka	6			
2:6	Olika inför lagen	7	Bilagor:		
3:1	Forskning	8	1:	Brev från professor Ted Friend	18
3:2	Forskning i Sverige	8	2:	Debattartikel Djurens Rätt	25
3:3	Forskning i världen	8	3:	Bullermätning på cirkus	26
3:4	Djurens Rätts påståenden	9	4:	Radford Report	28
3:5	Djurens Rätts underlag	9	5:	Djurskyddsmyndigheten 2005	36
3:6	Forskningspreferenser	9	6:	Barnkampanj i Håbo kommun	39
3:7	Sveriges Veterinärförbund	9			
3:8	Varifrån kommer cirkusarna?	9			
4:1	Politikernas agerande	13			
4:2	Lag, förordning och regler	13			
4:3	De svenska cirkuselefanterna	13			
4:4	Politikens nyttiga idioter	13			
4:5	Vilka är mest kritiska?	14			
4:6	Politiker skapar spökcirkusar	14			

1:1 Metodbeskrivning

Utredningen gör inga anspråk på att hålla den standard som förväntas av publicerad vetenskaplig forskning. Cirkusakademiens önskemål är att seniora forskare vid Sveriges Lantbruksuniversitet tar sig an uppgiften. Vi har vid uppvaktningar på Näringsdepartementet, som är huvudman för SLU, begärt finansiering av en sådan insats.

Cirkusakademien har begärt in alla protokoll och domar från 2000 och framåt med anmärkningar mot djurhållning på cirkus från samtliga kommuner, alla länsstyrelser och landets tingsrätter samt från jordbruksverket, som även förvaltar djurskyddsmyndighetens arkiv.

Vi har dessutom begärt in motsvarande material och uppgifter om forskning gällande djur på cirkus från Sveriges Veterinärförbund och Djurens Rätt.

Svarsfrekvensen har varit hög, beroende på offentlighetsprincipen. Även Sveriges Veterinärförbund och Djurens Rätt har svarat.

Eftersom den undersökta perioden sträcker sig över nästan 20 år, kan ett och annat ha försvunnit vid arkivgallringar. Vidare rensas tingsrätternas verksamhetsstöd VERA regelbundet, vilket innebär att domar äldre än 5 - 6 år är svåra att hitta. Cirkusakademien har tyvärr inte haft råd att köpa in sig i kommersiella rättsdatabaser. Därför kan undersökningen inte sägas vara heltäckande, mer än för perioden 2009 och framåt.

Sökningar har gjorts i svenska medier på nätet samt i forskningsdatabaser, för att hitta forskning och kontrollera referenser från i första hand Djurens Rätt.

Resultatet är, med ovanstående begränsningar, den största undersökningen någonsin om hur djur har det på cirkus i Sverige.

2:1 De senaste 10 åren

Utredningen visar att djurhållningen på cirkus i Sverige radikalt förbättrats på senare år.

Det beror på att den tyska cirkus, vilken orsakade merparten av myndigheternas ingripanden, fick djurförbud 2005, hårdare regler för djur på cirkus (DFS 2007:3) samt en professionalisering av tillsynen, genom att länsstyrelserna tog över djurskyddet 2009 från kommunerna.

Den kommunala perioden kan beskrivas som förvirrad och oprofessionell. Kunskapsnivån hos inspektörerna var skiftande och många gånger handlade det om tyckande. Dagens tillsyn följer tydliga rutiner och utförs av kunniga veterinärer. Idag fungerar tillsynen samtidigt som en kvalitetsssäkring till gagn för seriösa företag.

2:2 Inga åtal eller domar

Djurrättsorganisationerna gör ingen skillnad mellan olika nivåer på anmärkningar. Ett påpekande om brist i journalföringen beskrivs som ett allvarligt brott mot djurskyddslagen.

I verkligheten finns det en stege av anmärkningar och åtgärder.

Första nivån är ett påpekande som åtgärdas vid kontrollen, därefter anmärkning, anmärkning med uppföljning, föreläggande och föreläggande med vite. Med tre undantag har svenska cirkusar som mest fått anmärkning med uppföljning. Undantagen beskrivs under nästa punkt.

Därefter följer de rättsliga insatserna, i första steget utredning av åklagare, därefter åtal och slutligen dom.

Ingen svensk cirkus har under den senaste 10-årsperioden åtalats eller dömts för brott mot djurskyddslagen. Inget tyder på att det skulle finnas några åtal eller domar de senaste 20 åren mot svenska cirkusar. Inte ens tyska Cirkus Mustang, som fick djurförbud 2005, kvalificerade sig för åtal. Mer om detta fall under punkt 5:2.

2:3 Tre allvarliga fall

Sedan 2009 har två brott mot djurskyddslagen uppdagats. Dessutom finns ett föreläggande med vite.

2013 föddes en sjölejonkut på Cirkus Scott vid deras besök i Karlstad. Tilldragelsen fick stor uppmärksamhet. Bland annat utlyste Expressen en namntävling. Däremot uppmärksammade inte medierna att det var ett brott mot djurskyddslagen. Dräktiga och nyförlösta djur får inte transporteras.

Åklagaren hann inte starta någon utredning innan säsongen var avslutad och sjölejonen med ägare återvänt till hemlandet.

Under halva säsongen 2016 turnerade en dressör med egna hästar bosatt i Tyskland med Cirkus Maximum. En av hästarna hade stora problem med hovarna. Den behandlades av universitetsdjursjukhuset i Uppsala. Där ansåg man att hästen borde avlivas. Dressören vägrade. Domstol beslutade att tvångsomhändertaga hästen och att den skulle avlivas, vilket ombesörjdes av polismyndigheten.

2017 fick Cirkus Maximum ett föreläggande med vite som aldrig utlöstes. Enligt cirkusreglerna ska hästarna ha daglig utevistelse, men beroende på att kommunerna i vissa fall upplåter för lite mark, gick det inte att lösa på alla platser. Istället fick de gå fritt i manegen. Motsvarande inom hästsporten hade inte ens resulterat i ett påpekande.

2:4 Vådan av att generalisera

Djurrättsorganisationernas argumentation bygger på uppfattningen att cirkus till sin natur är djurplågeri. Låt oss prova påståendet att politiker som grupp är djurplågere och därför borde förbjudas att hålla djur. Under de senaste tio åren har ett antal politiker åtalats för djurplågeri.

Här är fem verifierade fall som slutade med fällande dom och/eller djurförbud.

2007. Moderat riksdagspolitiker från Västergötland anklagades för vanvård av ponnyhästar, vilka var i så dåligt skick att de avlivades. Länsrätten utdömde djurförbud, vilket bekräftades i kammarrätten.

2015. SD-politiker åtalad för djurplågeri i Blekinge. En av hans kor låg i gytta utomhus under en presenning. Avlivades i samband med att en polispatrull och veterinär kom till platsen. Ingen uppgift om dom om djurplågeri hittas, däremot fick han djurförbud i början av 2016.

2015. Moderat i Skåne åtalad för vanvård av får. Lämnade sina uppdrag. Dömdes 2017 för djurplågeri. Skånska Dagbladet skriver: "Det var vid en inspektion 2015 som det upptäcktes att XX utsatt ett 70-tal av sina 300 får för lidande. Han ska inte ha gett dem tillräckligt med foder och inte gett dem den vård som de behövde. Många av fåren var kraftigt avmagrade och hade drabbats av parasitangrepp. Några var

även i så dåligt skick att de inte kunde stå på benen. Upp till tio dagar ska de ha legat på marken i sin egen avföring och fått liggsår på grund av muskelförtvining”.

2015. Växjö's moderata borgmästare döms för brott mot djurskyddslagen i hovrätten efter en friande dom i första instans. Länsstyrelsen anmälde honom 2013 till åklagare för sex fall av djurplågeri. I tingsrätten dömdes han för att ha grävt ned djurkadaver, i hovrätten dessutom för brott mot djurskyddslagen för att ha avvaktat med avlivning av en halt ko.

2017. Centerpolitiker i Halland anklagad för djurplågeri. 28 kor och kalvar stod i halvmeterdjup gödsel. Fyra var i så dåligt skick att de fick avlivas. Vid två tillfällen hade länsveterinär påpekat allvarliga missförhållanden. Tredje gången insåg han själv hur illa det var och har självmant slutat med djur. Mannen utreds av åklagare för djurplågeri.

Definitionen av diskriminering är när människor behandlas för sin grupptillhörighet istället för som individer. Eller som 1700-talstänkaren William Blake uttryckte det i ett berömt citat: "Att generalisera är att bete sig som en idiot".

2:5 Kamelen var en tidningsanka

Det finns flera fall av påstått djurplågeri på svenska cirkusar som fått stor uppmärksamhet i medierna. Samtliga fall som Cirkusakademien kunnat följa upp, handlar om överdrifter där medier inte kontrollerat fakta.

Ett typfall är den kamel på Cirkus Maximum som skapade rubriker i rikspresen hösten 2017.

Enligt djurrättsaktivister hotades cirkusen av åtal för djurplågeri, vilket citerades redan i rubriken bland annat av Expressen. När detta skrevs var cirkusen i Göteborg och länsveterinärerna i Värmland och Västra Götaland hade redan lagt ned utredningen.

Bakgrunden var att två kameler bråkade med varandra och en blev biten i ena bakbenet med ett ytligt sår som

följd. Veterinär tillkallades som konstaterade att skadan inskränkte sig till såret. Kamelen deltog inte i föreställningen, var inte halt och såret läkte bra.

14 september ringde en anonym kvinna, hon presenterade sig som Maja utan efternamn, till länsveterinären i Värmland och anmälde att det stod en cirkus vid ridskolan i Säffle med 5 – 10 kameler. Två av dem hade sår på benen (länsveterinärens tjänsteanteckning). Länsveterinären ryckte ut och kunde konstatera att det var tre kameler varav en hade ett sår på ett ben. Länsstyrelsens protokoll avslutas med att anmälan var obefogad och ärendet avskrevs.

Efter det gästade cirkusen Göteborg. Länsveterinären i Västra Götaland fick in flera anonyma anmälningar om djurplågeri. De visste att saken redan var utredd och skickade ärendet vidare till länsveterinären i Halland, som samlar in alla anmärkningar om cirkusar som de inbesiktat. Ingen kontroll gjordes. I det här läget började tidningarna skriva om djurplågeri och djurrättsaktivisternas närbilder på såret spreds i såväl etablerade som sociala medier. De felaktiga uppgifterna har senare återanvänts av journalister och privatpersoner i sociala medier som bevis för djurplågeri på cirkus.

Länsveterinären i Halland gjorde senare en administrativ djurskyddskontroll. Här fick cirkusen kritik för att inte ha dokumenterat veterinärinsatsen i djurets journal. Men saken bedömdes inte mer allvarlig än att det räckte med en genomgång av journalföringen i samband med inbesiktningen följande säsong. Samtidigt befanns kamelen må bra och länsveterinären konstaterade att den fått korrekt behandling. Trots det basunerade Djurrättsalliansen ut att cirkusen brutit mot djurskyddslagen.

Ett liknande fall var en gammal och mager häst som medföljde en dressör som 2016 engagerades av Cirkus Scott. Den uppträdde inte utan var med som en kär familjemedlem. Det borde ha avlivats, men något brott mot djurskyddslagen förelåg inte. Djurrättsaktivisterna rasade, tidningarna skrev.

Cirkus Maximum anmäls för djurplågeri efter bilderna

Publicerad 25 sep 2017 kl 14.45



2:6 Olika inför lagen

Cirkusakademiens granskning visar att tillämpningen av djurskyddsförordningen bryter mot kravet på likabehandling i regeringsformen och FN-konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter.

Alla vilda djur relevanta för cirkus, med undantag av elefanter och sjölejon, har varit förbjudna att förevisa offentligt sedan 1960. Trots att apor står på förbudslistan kunde Stadsteatern i Stockholm på 1990-talet förevisa en sådan i en pjäs. Det handlar om schimpansen Ola som även medverkade i TV-soffor och barnprogram.

Liknande särbehandling har skett på senare år.

Djurskyddsförordningen 36 a § *En cirkus som offentligt förevisar djur skall en gång varje år kontrolleras av länsstyrelsen i det län där cirkusen har sin hemvist, i det län där den reser in i landet eller i det län där den har sin första föreställning. Kontrollen skall genomföras före cirkusens första föreställning för året i landet.*

Under tre års tid engagerade Orienteatern i Stockholm den danska cirkusdressören Suzanne Berdino med djur. 2011 och 2012 spelades pjäsen Cirkus Orion som handlade om livet på en cirkus. I föreställningen medverkade åtta hästar och tre hundar.

2013 firade Orienteatern sitt 30-årsjubileum med den stjärnspäckade musikalerna "Hjälp sökes", skriven av Kristina Lugn, med musik av Benny Andersson och Björn Ulvaeus och med bl.a. Johan Ulvesson i ensemblen. I föreställningen medverkade två kor, två grisar, en get, en häst, tre hundar och fyra gäss.

Länsstyrelsens i Stockholm behandlade ärendet som anläggande av stall i Orienteaterns lokaler. Inga inbesiktningar av djuren skedde inför någon av de tre säsongerna. Inga kontroller av djurhållningen gjordes under spelperioderna.

En förklaring till frånvaron av inbesiktning och kontroller skulle kunna vara att Orienteatern är stationär. Djuren fördes inte omkring för uppvisningar. Men den förklaringen håller inte.

2016 valde Cirkus Scott att inte turnera. Istället reste de tältet på Gärdet i Stockholm för att spela en barnmusikal med Babblarna samt nio grisar, två ponnyer, åtta getter och sex hästar. Till skillnad från Orienteatern verkställde länsstyrelsen inbesiktning och gjorde efterföljande kontroller.

Anmärkningsvärt är också att Djurens Rätt nogsamt undvek att kritisera djurhållningen på Orienteatern. Inte en djurrättsaktivist syntes till utanför teatern på tre år. I pressen fick föreställningarna lovord, utan minsta kritik mot att djur användes för underhållning.

"Knasigt – och helt dljurligt", Aftonbladet, "Djuriskt och mänskligt i makalöst scenmöte", Svenska Dagbladet, "Man blir så grundligt avvärpnad av att alla djuren på gården", Expressen, "När musiken nu kommer på skiva uppstår en viss saknad efter kossor och getter". Dagens Nyheter, "Den här föreställningen är en pärla - allt är faktiskt så fint som man önskar sig". SVT Kulturlytt.

Ingen av ovanstående medier recenserade Cirkus Scotts barnmusikal.

Cirkusdressörer uppträder även inom hästsporten, bl.a. på Falsterbo Horse Show, Gothenburg Horse Show och Sweden International Horse Show i Stockholm. Vid turnéer inom hästsporten sker inga inbesiktningar, trots att djuren förs omkring för uppvisningar med cirkusnummer.



Hästen Scout och Rosi Hohegger

2016 turnerade Rosi Hohegger med en svensk cirkus och uppträdde med två akter, en med häst och den andra med hundar. Djurrättsaktivisterna stod utanför tältet och kallade henne djurplågare. 2017 visade hon samma hästnummer på Sweden International Horse Show.

Inga aktivister, inga utspel från Djurens Rätt. Stående ovationer i ett fullsatt Friends Arena och dessutom sändes hennes framträdande av SVT. "Ni möter bland andra spanjoren Santi Serra som bjuder på frihetsdressyr. Rosi Hohegger och hennes prickiga häst visar ett härligt shownummer som lockar till skratt", skrev SVT i förhandsreklamen. Även frihetsdressyr är en cirkusdisciplin.

Det tycks vara så att debatten om cirkusdjur inte handlar om djurens väl och ve utan grundas på klassförakt och gamla fördomar om kringresande sällskap.

3:1 Forskning

Ett återkommande argument mot djur på cirkus, från djurrättsorganisationer och Sveriges Veterinärförbund, är och har varit att forskning visar att djuren i högre utsträckning än inom annan djurhållning uppvisar psykiska störningar och stereotypa beteenden.

Hittills har ingen kontrollerat sanningshalten. Politiker och journalister har okritiskt svalt uppgifterna och använt dem i nyhets- och debattartiklar samt baserat motioner i kommuner och till riksdagen på den påstådda forskningen.

Det har inte gjorts några större forskningsinsatser om djur på svenska cirkusar. Cirkusakademien har upprepade gånger framfört önskemålet till Sveriges Lantbruksuniversitet, SLU, och om finansiering till en sådan studie hos regeringen genom Näringsdepartementet. Akademien har ännu inte fått något gehör. Internationellt är det nästan lika illa.

3:2 Forskning i Sverige

Vad som finns i form av svenska studier är ett studentarbete från 2008, ett examensarbete från 2008 och en vetenskaplig artikel publicerad hösten 2017. Alla upphovspersoner var eller är kopplade till SLU.

Studentarbetet heter "Är djur lämpliga att ha på svenska cirkusar? - med fokus på djurens välfärd" (Granquist et al SLU Skara 2008). Slutsatsen lyder: "Det är svårt att ta ställning i frågan om djur är lämpliga på cirkus. Eftersom så mycket beror på situationen: träningsmetoder, längd på turné, djurart, individ med mera får man snarare ta ställning i varje enskilt fall".

Examensarbetet är signerat Emma Kjellerup, idag länsveterinär i Halland. Hon granskade dåvarande kontrollsystem där kommunerna utövade tillsynen. Då blev cirkusar emellanåt inspekterade varenda dag. Hennes förslag var ett egenkontrollprogram motsvarande vad restauranger och andra redan då hade.

Den vetenskapliga artikeln baserades på Jordbruksverkets databas över kontroller på cirkus och i djurparker 2010 – 2014. Materialet är för litet för att dra några långtgående slutsatser. Det enda som går att se, är att cirkus inte är sämre för djuren än djurparker. Tyvärr ställs det inte i relation till annan djurhållning. (Circus and zoo animal welfare in Sweden: an epidemiological analysis of data from regulatory inspections by the official competent authorities. LJ Keeling et al 2017).

3:3 Forskning i världen

I detta avsnitt lämnas citat på originalspråket engelska, för att undvika ändrad betydelse i översättningen.

Den brittiska djurrättsorganisationen RSPCA¹ har finansierat ett flertal undersökningar om djur på cirkus. För en av dem – A report into Welfare of Circus Animals in England and Wales (1999) – anlätades forskaren Ruth Cox vid enheten WildCRUE på Oxford university för litteratursökning. Två citat ut rapporten:

"There has been very little scientific research (published or unpublished) about this subject. The information that is available is not always of high quality and the sources are not always reliable".

"There is a lot of anecdotal evidence that the welfare of many circus animals is far from desirable, and at its worst, cruel and inhumane. This information was not reviewed here as it is generally not backed up by reliable data".

Två större studier har genomförts i världen, en i Europa och en i USA. Den europeiska finansierades av RSPCA och här studerades både cirkusar och djurparker, företrädesvis i Storbritannien.

Etologen Dr. Marthe Kiley-Worthington överlämnade rapporten till RSPCA 1989 som inte ville ta emot den, eftersom resultatet inte var det önskade. Istället publicerade hon sina iakttagelser och slutsatser i boken "Animals in Circuses and Zoos" (Little Eco-Farms Publishing). Boken är i sin helhet publicerad på nätet, http://www.the-shg.org/Kiley_Worthington/. Här är hennes sammanfattning:

"This study shows that the welfare of the animals in British circuses, as judged by physical and psychological criteria, is not as a rule inferior to that of other animal husbandry systems such as in zoos, private stables and kennels.... It is therefore irrational to take a stand against circuses on the grounds that the animals in circuses necessarily suffer, unless they are to take the same stand against zoos, stables, race horses, kennels, pets, and all other animal-keeping systems."

I USA har professor emeritus Ted Friend, fram till pensioneringen 2015 knuten till Texas A&M University, genomfört flerårig forskning om elefanter och tigrar på turnerande cirkusar. Forskningsresultaten är flitigt citerade av djurrättsaktivister.

Professor Friend fick på 1990-talet federal finansiering av United States Department of Agriculture's Animal and Plant Health Inspection Service Animal Care Program. Universitetet köpte en trailer och reste med åtta olika cirkusar under sex års tid. Studenter och doktorander följde med Ted Friend på resorna.

Det utmynnade bland annat i elva publicerade vetenskapliga artiklar. Brottstycken ur dessa har i åtkilliga fall använts i rapporter från djurrättsorganisationer.

Ted Friend anser sig ha blivit medvetet feltolkad, bland annat av RSPCA som använder hans forskning som bevis för att djur far illa av att turnera med cirkus. Till sist tröttnade professor Friend och skrev 2017 brev till lagstiftare och veterinärer i Italien, inför det som blev ett förbud mot djur på cirkus. Särskilt kritisk är han till ett antal rapporter skrivna av Stephen Harris, av djurrättsorganisationerna benämnda Harris-rapporterna.

"I am concerned that very few people have actually read my scientific publications and discovered that Harris's spin is 180 degrees from what we found".

"They overlook the simple fact that the oldest elephants in North America for decades have been circus elephants (just check the stud books). Frequently moving to new locations fits the nomadic lifestyle of elephants, provides much more stimulation than most zoo environments, and being well-trained makes exercise sessions and veterinary procedures much easier and safer".

Brevet i sin helhet finns som bilaga 1.

¹ RSPCA är medlem i Eurogroup for animals, E4A, vilket är ett europeiskt paraply för djurrättsorganisationer. Sverige representeras av Djurens Rätt.

3:4 Påståenden om cirkus

Djurens Rätt är den mest pålästa och seriösa djurrättsorganisationen i Sverige, med anställd och utbildad personal, bland dem etologer. Därför finns skäl att ta deras argument på allvar. Här följer påståenden om cirkus hämtade från deras hemsida, www.djurensratt.se.

Resandet och de omständigheter som transporten innebär kan orsaka stress hos djuren. Det finns inget stöd i forskning att detta specifikt skulle gälla cirkus, men inte annan djurhållning. Tvärtom tycks djur på cirkus få en rutin som gör att de inte blir stressade som andra djur (Dr. Marthe Kiley-Worthington)

Djuren förmås göra onaturliga konster som kan orsaka skador. Inte heller här finns det något stöd för att cirkusdjur skulle göra något som är mer onaturligt än inom annan djurhållning. Tvärtom bygger modern cirkusdressyr på djurens förutsättningar och intresse. Inom t ex ridsporten ska djuret passa in i en mall, men även här måste djuret tycka att det är roligt för att göra bra resultat. Utredaren har varit i kontakt med en av landets främsta tävlingsryttare: "Jag kan piska hästen över första hindret, men sedan är det stopp". På cirkus handlar det om att tillsammans med djuren skapa ett unikt nummer, vilket betyder att deras individuella förutsättningar kan användas. I ingen av de två stora cirkusrapporterna i världen finns stöd för påståendet att djur tvingas göra onaturliga konster.

Det ligger inte i djurens intresse att transporteras och göra konster. Även detta argument faller platt. Ligger det i något djurs intresse att samarbeta med människor över huvud taget? Ur ett djurrättsperspektiv är svaret nej. Djurens Rätt vill stoppa all djurhållning, men har valt ut cirkus för att det är en liten och ekonomiskt svag grupp av djurhållare, där kampanjer inte äventyrar gåvor och testamenten från andra och betydligt större grupper. Gåvor och testamenten var 2016 nästan två tredjedelar av Djurens Rätts intäkter.

Höga ljudnivåer på cirkus stressar djuren (Se debattartikel bilaga 2) Det är lika högt ljud, åskådare och musik på hund- och hästsporternas tävlingar. Vara kommun genomförde 2005 bullermätning under Brazil Jacks föreställning. Nivåerna låg klart under gällande gränsvärden. Bilaga 3.

3:5 Djurens Rätts underlag

Cirkusakademien har bett om det vetenskapliga underlag som Djurens Rätt grundar sina påståenden om cirkus på. Vi har fått två dokument: En rapport från Eurogroup for Animals, *Wild Animals in EU Circuses; problems, risks and solutions* (2015) samt ett ställningstagande, *Ethological needs and welfare of wild animals in circuses* (2015).

Djurens Rätt är medlem i Eurogroup for Animals och trolig uppgiftslämnare om svenska förhållanden till rapporten. Enligt deras utsaga har vilda djur på svenska cirkusar i närtid orsakat olyckor och skador på människor. Statistikförande myndighet är Jordbruksverket. Enligt dem finns inget sådant rapporterat. Vi har bett Djurens Rätt redovisa underlaget till påståendet. Något svar har inte synts till.

I de två handlingarna hänvisas till ett stort antal studier. Professor Ted Friends och Dr. Marthe Kiley-Worthingtons forskning är återkommande referenser. Hur djurrättsaktivister hanterar vetenskapliga resultat finns en hel del att läsa om i Ted Friends brev till beslutsfattare och veterinärer. Som bilaga finns även ett svar från Djurens Rätts etolog på en debattartikel från Cirkusakademien (bilaga 2).

3:6 Forskningsreferenser

Den europeiska djurrättsrörelsens paraplyorganisation Eurogroup for Animals, E4A, driver kampanjer på EU-nivå och förser sina medlemmar med argument. När det gäller cirkus är stommen i bevisföringen ett uttalande från 2015, "Statement on ethological needs and welfare of wild animals in cirkus". Det avslutas med en imponerande referenslista.

E4A tycks utgå från att ingen granskar referenserna. Ser det bara korrekt ut, antar läsarna att kraven bygger på relevant publicerad vetenskaplig forskning. Cirkusakademien har letat reda på samtliga forskningsreferenser från E4A.

Det är en blandning av transport av nötboskap, forskning om råttor, marsvin, pälsdjursuppfödning, grävlingar och australiensiska dingos benägenhet att para sig med tamhundar. Det tycks vara ett generellt referenspaket som E4A fogar till sina uttalanden, oavsett om det gäller krav på förbud av köttproduktion, pälsdjursuppfödning eller cirkus. Det är bara relevant om målet är att förbjuda all domesticering av djur och alla former av djurhållning.

Två banbrytande forskningsinsatser om djur på cirkus kan inte ens E4A komma runt. Det handlar om studier utförda av Dr. Marthe Kiley Worthington och professor Ted Friend med doktorander. Båda kom fram till att om djur på cirkus ska förbjudas, betyder det att all djurhållning måste förbjudas. Båda anser tvärtom att cirkusar har bättre möjligheter att göra det bra för djuren än andra djurhållare.

Detta förbigås med tystnad av E4A och forskningen finns bara där i referenslistan, utan kommentarer.

Det finns annat och viktigt om djur på cirkus som helt nonchaleras, bland annat rapporten från den expertkommitté som det brittiska miljö- och landsbygdsdepartementet Defra tillsatte för att reda ut frågan om djur på cirkus. The Radford Report presenterades 2007 och fann ingen saklig grund för djurförbud på cirkus. Expertpanelen, som representerade båda sidor, var inte enig om särskilt mycket, mer än att det måste till mer forskning för att säkert veta hur djur har det på cirkus. Radfordrapporten finns med som bilaga 4.

Mer än tio år har gått, utan att det tillkommit någon forskning om djur på cirkus. En inte allt för vågad gissning är att djurrättsorganisationerna inte är intresserade av att göra om misstagen med Dr. Marthe Kiley-Worthington. De finansierade två års forskning utan att få det förväntade resultatet.

Här följer en genomgång av samtliga referenser till uttalandet "Statement on ethological needs and welfare of wild animals in cirkus" 2015 från Eurogroup for Animals.

Agoramoorthy G. and M. Hsu, 2005. "Use of non-human primates in entertainment in Southeast Asia," Om apor i underhållning i Asien. Inte giltig för Europa och minst av allt för Sverige där apor varit förbjudna sedan 1960 på cirkus men inte på teater (schimpansen Ola).

Belayev, 1979. "Destabilizing selection as a factor in domestication," Paper baserat på en föreläsning. Gäller domesticering i allmänhet.

Carlstead, K. & Brown, J. L., 2005. "Relationships between patterns of fecal corticoid excretion and behaviour, reproduction and environmental factors in captive black (Dicerops bicornis) and white (Ceratotherium simum) rhinoceros" Jämförande studie av stress i samband med avlägsnandet av horn på vilda och halvtama noshörningar i Sydafrika.

Cirulli F, N. Francia, L. Aloe, E. Alleva and S. Suomi, "Early life stress as a risk factor for mental health: role of neutrophins from rodent to non-human primates," Studie av hur stress tidigt i livet påverkar gnagare och primater.

- Clubb R. and G. Mason, 2003. "Captivity effects on wide-ranging carnivores," Studie av rovdjur i fångenskap. Lika giltig för djurparker som för cirkus.
- De Rouck M., A. Kitchener, G. Law and M. Nelissen, 2005. "A comparative study of the influence of social housing conditions on the behaviour of captive tigers (*Panthera tigris*)," Gäller djurparker och avser lämpligt gruppstorlek för tigrar i fångenskap.
- Dembiec D., R. Snider and A. Zanella, 2004. "The effects of transport stress on tiger physiology and behavior." Transport av tigrar för bevarande, utveckling av djurparker osv. Slutsatsen är att djur vana vid transporter blir mindre stressade än "nybörjare".
- Dettling A., J. Feldon and C. Pryce, 2002. "Early deprivation and behavioural and physiological responses to social separation/novelty in marmosets," Laboratorieförsök med möss, där ungarna tidigt separeras från föräldrarna.
- Elledge A., L.-P. Leung, L. Allen, K. Firestone and A. Wilton, 2006. "Assessing the taxonomic status of dingoes *Canis familiaris* dingo for conservation," Studie av vildhunden dingo i Australien och dess hybridisering med tamhundar.
- Freund N., B. Thompson, J. Denormandie, K. Vaccarro and S. Andersen, 2013. "Windows of vulnerability: maternal separation, age and fluoxetine on adolescent depressive-like behavior in rats," Forskning om råttor.
- Friend T. and M. Parker, 1999. "The effect of penning versus picketing on stereotypic behavior of circuszelephants," Relevant forskning till stöd för cirkus. Se brev från professor Friend bilaga 1.
- Galhardo L., 2005. "Animals in circuses: legislation and controls in the European Union," Eurogroup for Wildlife and Laboratory Animals, Brussels, Belgium. Skrivbordsundersökning av regelverk.
- Grandin T., 1997. "Assessment of stress during handling and transport," *Journal of Animal Science*. Studie om transport av nötboskap.
- Grubert T. M., Friend T.H., Gardner J. M., Packard J.M., Beaver B. & Bushong D., 2000. Variation in stereotypic behaviour related to restraint in circus elephants. Se professor Friends brev, bilaga 1.
- Harris S., G. Iossa and C. Soulsbury, 2006. "A review of the welfare of wild animals in circuses". Se professor Friends brev, bilaga 1.
- Hossey G., 2000. "Zoo animals and their human audiences what is the visitor effect?" Referensen gäller djurparker, men innehåller en del tänkvärt för cirkus, till exempel: "Det finns några bevis om att hög exponering för mänsklig publik kan minska detta stressiga inflytande hos vissa arter. Under vissa omständigheter (i synnerhet när publiken kastar till djuren mat) är åskådarnas effekt nästan en berikning".
- Howard S., R. Gandelman and C. Rosenthal, 1981. "Isolation potentiates the aggression-activating property of testosterone in female mice," Studie av möss.
- Iossa G., C. Soulsbury and S. Harris, 2009. "Are wild animals suited to a travelling circus life?" Partsinlaga, se professor Friends brev angående S. Harris, bilaga 1.
- Kiley-Worthington M., 1989. "Animals in Circuses," RSPCA. RSPCA tog inte mot studien som de beställt och betalat, eftersom resultatet inte stämde med deras ideologi.
- Kiley-Worthington M., 1990. "Animals in Zoos and Circuses: Chiron's World?" Boken utgiven när forskningsrapporten inte fick publiceras.
- Krawcel P., T. Friend and A. Windom, 2005. "Stereotypic behaviour of circus tigers. Effects of performance." Se brev från professor Friend, bilaga 1.
- Kuenzel C., S. Kaiser, E. Meier and N. Sachser, 2003. "Is a wild mammal kept and reared in captivity still a wild animal?" Om uppfödning av vilda marsvin.
- Kuntze A., 1989. "Work-related illness: *Hernia perinealis*, *Bursitis praepatellaris* and *Tyloma olecrani* in female circus elephants (*Elephas maximums*)," Paper om elefanter i arbete. Kortfattad beskrivning av tre elefanter med problem. Inga generella slutsatser om cirkus, mer än att regelbunden fysisk träning förbättrar hjärt- och cirkulationsfunktionen.
- Latham N. and G. Mason, 2008. "Maternal deprivation and the development of stereotypic behavior," Forskning om stereotypier som en välfärdsindikator för djur inom lantbruket, på laboratorer och i djurparker.
- McEwen B. "Physiology and neurobiology of stress and adaptation: central role of the brain." Om hur hjärnan påverkas av stress. Av sammanfattningen framgår inte om det gäller djur eller människor.
- Montes I., G. McLaren, D. Macdonald and R. Mian, 2004. "The effect of transport stress on neutrophil activation in wild badgers (*Meles meles*)" Studie om transport av vilda grävlingar.
- Morgan K. and C. Tromborg, 2007. "Sources of stress in captivity," Allmän studie av djur i artificiella miljöer.
- Munson L., J. Koehler, J. Wilkinson and R. Miller, 1998. "Vesicular and ulcerative dermatopathy resembling superficial necrolytic dermatitis in captive black rhinoceroses (*Diceros bicornis*)" Studie av noshörningar i djurparker.
- Nevill C. and T. Friend, 2006. "A preliminary study on the effects of limited access to an exercise pen on stereotypic pacing in circus tigers," Se professor Friends brev bilaga 1.
- Pedersen V., 1994. "Long-term effects of different handling procedures on behavioural, physiological, and reproduction-related parameters in silver foxes," Hantering av silverrävar av pälsdjursuppfödning
- Pedersen V. and L. Jeppesen, 1999. "Effects of early handling on later behaviour and stress responses in the silver fox (*Vulpes vulpes*)," Som föregående, silverrävar i pälsdjursuppfödning.
- Price E., 1984. "Behavioral aspects of animal domestication," Allmän studie av domesticeringsprocessen.
- Price E., 1999. "Behavioural development in animals undergoing domestication," Uppdaterad vetenskaplig artikel i samma ämne som ovan.
- Price E. and T. Stoinski, 2007. "Group size: determinants in the wild and implications for the captive housing of wild mammals in zoos," Studie av lämpliga gruppstorlekar i djurparker.
- Reimers M., F. Schwarzenberger and S. Preuschoft, 2007. "Rehabilitation of research chimpanzees: stress and coping after long-term isolation," Rehabilitering av schimpanser efter pensionering från forskning.
- Ricker J., L. Skoog and J. Hirsch, 1987. "Domestication and behavior-genetic analysis of captive populations," Om domesticering och teorier om genetiska förändringar.
- T. A. E. R. Project, 2008. "Circus position statement". Ingen forskning hittas. Sökningar leder till kampanjsiter.
- Toscano M., T. Friend and C. Nevill, 2001. "Environmental conditions and body temperature of circus elephants transported during relatively high and low temperature conditions," Se brev från professor Friend, bilaga X.
- Trut L., 1999. "Early canid domestication: the farm-fox experiment," Ett 40-årigt ryskt experiment med att domesticera rävar.
- Warwick C., 1990. "Reptilian ethology in captivity: observations of some problems and evaluation of their aethiology," Studie av ormar i fångenskap.

3:7 Sveriges Veterinärförbund

Djurskydds- och djurrättsrörelserna är nästan lika gamla som cirkusen. Den äldsta ännu aktiva organisationen är brittiska RSPCA, grundad 1824. Lika gammal är uppfattningen att cirkus till sin natur är djurplågeri.

Med den synen blir det oproblematiskt att använda vittnesmål från hela världen i bevisföringen mot svenska företag.

När det gäller elefanter är en av de främsta källorna en tidningsartikel i National Geographics från 2002 under rubriken *Activists Denounce Thailand's Elephant "Crushing" Ritual*. Den handlar om hur elefanter vid den tiden tränades i Thailand för användande inom turistindustrin.

På senare tid har politiker utan att kontrollera fakta spridit påståenden som har sin grund i förhållanden för mer än 15 år sedan på andra sidan jordklotet. En av dem är miljöpartisten Anna Hansson i Alingsås. Så här skriver hon i en motion om ett kulturliv fritt från djurplågeri, som behandlades våren 2018:

"Själva grundidén är att med bestraffning tvinga djuren att göra saker de normalt inte gör i det fria. Fasansfulla tortyrredskap såsom till exempel elefantkrok används konsekvent för att tvinga djuret till lydnad".

Tidigare har djurrättsrörelsens argument inte tagit på allvar av myndigheter och politiker. Inför beslut har man kontrollerat fakta och bjudit in cirkusföretagen till utredningar och liknande. Så var fallet i förarbetet till nuvarande djurskyddslag, där jordbruksminister Mats Hellström summerade cirkusfrågan så här:

"Frågan om vilka djur som skall tillåtas vara föremål för förevisning på cirkus har diskuterats ingående vid remissbehandlingen av lantbruksstyrelsens förslag. Lantbruksstyrelsen har i flera sammanhang anfört att starka djurskyddssynpunkter talar för att elefanter och sjölejon inte bör få användas som cirkusdjur i fortsättningen. Styrelsen kritiserar framför allt förhållandena vid transport och förvaring av dessa djur. Cirkus är en mycket gammal kulturform som det är viktigt att bevara. Mot den bakgrunden anser jag att det inte bör införas något förbud. Istället bör förhållandena vid transporten och förvaringen förbättras."

Cirkusföretagen fanns även med i arbetsgruppen när Djurskyddsmyndigheten utarbetade dagens regler för djurhållning på cirkus (DFS 2007:3).

Vändningen kom 2009, när Alliansregeringen tillsatte utredningen om ny djurskyddslag. Cirkusföretagen stängdes ute och Cirkusakademiens remissyttrande nonchalerades.

När det visade sig vara fritt fram att trampa på cirkusföretagen, såg Sveriges Veterinärförbund chansen att profilera sig. I förbundets remissyttrande om djurskyddsutredningen skrev dess ordförande Torsten Jakobsson:

"Då det vid kontroller av cirkusar utförda av landets länsstyrelser ofta framkommit brister även vid hållande av hästar, hundar och andra tillåtna cirkusdjur, menar Veterinärförbundet att regeringen bör överväga att föreslå riksdagen ett förbud mot visning av djur på cirkus".

Yttrandet legitimerade djurrättsorganisationernas uppfattning och blev startskottet för intensifierad förföljelse av svenska företag.

Torsten Jakobsson har därefter uttalat sig i bland annat Djurskyddet Sveriges och Djurens Rätts tidningar och på deras webbsidor, Veterinärförbundets ståndpunkt har citerats i debattartiklar och Jakobsson medverkade i ett seminarium

om cirkusdjur som de båda organisationerna ordnade 2016 i Almedalen. Enligt Djurens Rätts referat sa han så här:

"Regeringen bör överväga förbud mot djur på cirkus. Det är allmän uppfattning inom veterinärkåren".

Hösten 2016 mejlade Cirkusakademiens utredare Veterinärförbundet med frågan om vilken grund de har för sitt ställningstagande om att alla djur ska förbjudas på cirkus. För förbundets räkning svarade talespersonen Johan Beck-Friis:

"Generellt finns omfattande dokumentation om att djur på resande cirkusar riskerar att få allvarliga beteendeproblem och utveckla så kallade stereotypier på grund av ständiga resor, trånga burar och brist på sammanhängande viloperioder. Detta gäller särskilt djur som inte är domesticerade, t ex elefanter och sjölejon. Dessutom finns myndighetsrapporter från andra länder om hur träning av cirkusdjur ibland utförs på smärtsamma sätt som inte är tillåtna i Sverige. Eftersom resande cirkusar ofta har sitt ursprung i andra länder är det dessa djur som även visas i Sverige. Det finns åtskilliga tillsynsprotokoll från svenska länsstyrelser som visar upprepade överträdelser mot svensk djurskyddslag hos resande cirkusar".

I samband med denna utredning har Cirkusakademien begärt att få ta del av den forskning, de utländska myndighetsrapporter och de åtskilliga tillsynsprotokoll som Veterinärförbundet påstår sig bygga sitt ställningstagande på.

Underlaget visade sig inte existera. Istället fick Cirkusakademien följande svar från styrelsen för Sveriges Veterinärförbund.

"Veterinärförbundet har inte vad vi som ingår i den nuvarande förbundsstyrelsen vet tagit något generellt beslut angående cirkusar. Utan vår inställning är att alla djur oavsett om de hålls på en gård, på tävling, utställning, i ett hushåll eller en cirkus ska som djurskyddslagen säger; behandlas väl och inte utsättas för onödigt lidande. Det viktiga är att kraven på gott djurskydd och god djurhållning är uppfyllda och inte vilken form av djurhållningen det handlar om".

3:8 Varifrån kommer cirkusarna?

Ett återkommande påstående är att flertalet cirkusar som turnerar med djur i Sverige kommer från andra länder. Det har även Veterinärförbundet påstått (Se föregående avsnitt). Sakförhållanden kan enkelt kontrolleras med inbesiktande länsveterinärer. Se 5:2 för exempel.

Fakta är att flertalet cirkusar är företag registrerade i Sverige. Det fåtal utländska cirkusar som gästar landet har alla kopplingar till Sverige, t ex att innehavaren delvis är uppvuxen i Sverige, gift med en svenska eller svenska huvudmän för en verksamhet registrerad i Tyskland.

Förklaringen till detta förhållande är att Sverige är ett komplicerat land att turnera i. På kontinenten kan cirkusar spela på samma plats i flera dagar. Vanligt flyttar man bara någon gång i veckan. Sverige är stort och glest befolkat, vilket innebär förflyttning varje kväll. Transporterna är sällan långa, körtiderna ligger på 10 - 60 minuter, men det kräver en extremt vältrimmad logistik som flertalet cirkusar på kontinenten inte behärskar.

Anledningen till att företag med svensk huvudman registreras i Tyskland, är att cirkus räknas som ett viktigt kulturarv och har subventioner. Till exempel betalar tyska cirkusar ingen vägtrafikavgift för sina tunga fordon, vilket är en skattelättnad som de drar nytta av även i Sverige.

4:1 Politikernas agerande

Under de senaste åren har politiker av alla kulörer profilerat sig på frågan om vilda djur på cirkus. Det har skrivits motioner i både kommuner och i riksdagen.

Motionärerna är från alla partier. Moderater, liberaler, sverigedemokrater, socialdemokrater, vänsterpartister och miljöpartister.

Ingen av alla dessa politiker har tagit reda på fakta, flera har lämnat in färdigskrivna motioner som de fått av djurrättsaktivister.

4:2 Lag, förordning och regler

Cirkusfrågans hantering i kommunerna visar att många politiker saknar kunskap om hur rättssystemet fungerar. Inte nog med att de lämnat in motioner med grova felaktigheter om cirkus, det skrivna vittnar även om betydande brister i kunskaperna om samhällets olika funktioner.

En av dem som borde sättas på skolbänken är miljöpartisten Anna Hansson i Alingsås. I en motion om ett kulturliv fritt från djurplågeri, inlämnad hösten 2016, skrev hon bland annat:

”Nämnas bör också att inga av de cirkusar som uppträder med elefanter i Sverige kan uppvisa att de följer de knapphändiga kriterier som ställs av Djurskyddsförordningen”.

Det blev dubbelfel i bara denna mening. Elefanter pensionerades 2013 från svenska cirkusar. Bestämmelserna för svenska cirkusar är långt ifrån knapphändiga. Det är tyvärr ännu fler politiker som inte förstår hur den svenska författningen fungerar. Här följer en grundkurs:

Lagen bestämmer ramarna, men innehåller inga detaljregler för utpekade grupper. Ett exempel ur djurskyddslagen om djur för tävling och förevisning:

17 § Djur får inte tränas för eller användas vid tävling på sådant sätt att de utsätts för lidande. Detsamma gäller vid film-, videogram- eller televisioninspelning och föreställning eller annan förevisning som anordnas för allmänheten.

I förordningen gör regeringen förtydliganden. Som exempel nämns inte ordet cirkus eller trav, galopp eller hundsport för den delen i lagen. Det sker i förordningen, men bestämmelserna är fortfarande allmänt hållna, med hänvisning till ansvarig myndighets detaljerade regler. Ansvarig för djur är jordbruksverket.

Påpekars bör att lag, förordning och regler har samma tyngd i domstol. Ordningen finns för att regelverket snabbare ska kunna anpassas till nya förhållanden.

Cirkusföretagens djurhållning regleras i två nivåer. Först måste de följa samma regler som andra, vilka är föreskrifter för sällskapsdjur (DFS 2004:16), för domesticerade lantbruksdjur (DFS 2007:5), för hästar (DFS 2007:6), för hund och katt (DFS 2004:18), för exotiska och icke-domesticerade djur (DFS 2004:4) samt Rådets förordning (EG) nr 1/2005 om skydd av djur under transport och därmed sammanhängande förfaranden och om ändring av direktiven 64/432/EEG och 93/119/EG och förordning (EG) nr 1255/97 samt Jordbruksverkets föreskrifter och allmänna råd (DFS 2004:10) om transport av levande djur.

Ovanpå detta regelpaket kommer särskilda regler för cirkusdjur (DFS 2007:3). Dessa innehåller en bestämmelse som tillkom 2007, efter problemen med åtföljande djurförbud för tyska Cirkus Mustang:

5 § En kontrollmyndighet som upptäcker allvarliga eller upprepade brister i djurhållningen ska särskilt överväga att med stöd av 26 § djurskyddslagen förbjuda cirkusen att påbörja eller fortsätta sin turné.

Ingen svensk cirkus har varit i närheten av att drabbas av turnéförbud sedan bestämmelsen trädde i kraft. Däremot har den sannolikt avhållit utländska cirkusar från att komma till Sverige.

4:3 De svenska cirkuselefanterna

Elefanter har funnits på svenska cirkusar sedan 1800-talet. Trots att hästen egentligen är det djur som borde förknippas med konstarten, är det elefanten som i folks medvetande tagit den platsen. Fortfarande finns det en utbredd uppfattning om att det uppträder elefanter på cirkus i Sverige.

Antalet elefanter har minskat stadigt sedan import förbjöds till EU. Reglerna är så strikta att även svenske kungen fick problem när Thailands kung 2004 lämnade två elefanter som gåva. Inga nya cirkuselefanter är under upplärning i Europa och kvarvarande blir allt färre och äldre.

Två svenska cirkusar har de senaste 20 åren haft egna elefanter, Diana Rhodin som idag driver Cirkus Rhodin, och Cirkus Maximum. Dianas sista elefant Micky blev 2009 så sjuk att hon var tvungen att avlivas. Om detta skrevs en del i medierna. Trots att elefanten befann sig i vinterkvarteret i Malmö, meddelade SVT att den var på turné med ett cirkus-sällskap. Fördomarna om kringresande sällskap sitter djupt.

Cirkus Maximum hade två elefanter, Dunja och Daela. Om hur de avvecklades gjorde SR kortdokumentären ”Mannen och elefanterna” som finns tillgänglig på SR Play. De uppträdde sista gången 2013, men blev kvar i cirkusens ägo fram till 2015 beroende på svårigheter att omplacera dem tillsammans. Idag finns båda på en djurpark i Belgien.

Sista gången en elefant uppträdde i Sverige var 2014 och då med tyska Cirkus Schollini. Därefter har inga elefanter funnits i en cirkusmanege på svensk mark.

Trots det har politiker av alla kulörer påstått att det fortfarande finns cirkuselefanter i Sverige, senast Birgitta Ohlsson (L) och Sofia Arkelsten (M) i riksdagsmotioner hösten 2017. Våren 2018 gick det socialdemokratiska kommunalrådet i Borlänge ut och ville stoppa cirkusar för att ”det kom in elefanter i folks trädgårdar”.

4:4 Politikens nyttiga idioter

Nyttig idiot är ett begrepp ur underrättelsetjänsternas värld och avser en person som utan eget uppsåt bistår främmande makt med information och tjänster. Politiker av alla kulörer har på motsvarande sätt hjälpt djurrättsaktivister i kommuner och riksdagen.

Den första motionen rörande djur på cirkus inlämnades 2003 i Tranås av moderaten Anders Wilander. Kravet var att kommunen skulle förbjuda cirkusar med djur. Själva motionen står inte att finna, inte heller det fullmäktigeprotokoll från när beslutet togs, men däremot domen i länsrätten, numera förvaltningsrätten i Jönköping. Förbudet upphävdes med motiveringen att frågan låg utanför kommunens beslutanderätt.

Därefter finns inga motioner förrän 2012, då djurrättsaktivisterna hittade en ny strategi. Antagandet var att kommunens mark räknas som privat och att kommunen därmed kan bestämma vem som får hyra. Motionen inlämnades återigen i Tranås, men nu av miljöpartisten Matilda Forsärla, med krav på att kommunen inte skulle hyra ut mark till cirkusar med vilda djur. Motionen avslogs efter en grundlig tjänstemannautredning som utmynnade i att kommunens mark är offentlig plats och där gäller ordningslagen.

Samma motion lämnades in 2015 i Västervik av det moderata oppositionsrådet Harald Hjalmarsson. Fakta är att flertalet vilda djur relevanta för cirkus förbjöds redan 1960. De två kvarvarande tillåtna vilda arterna elefant och sjölejon visades av svenska cirkusar sista gången 2013.

Till detta togs ingen hänsyn i tjänstemannautredningen och ett enigt kommunfullmäktige antog förbudet. Det överklagades till förvaltningsrätten där kommunen fick möjlighet att redigera sitt beslut, genom att undanta djur tillåtna i djurskyddsförordningen.

Det blev alltså ett förbud mot vad som sedan 1960 är förbjudet. Kammarrätten konstaterade att det saknar egentlig rättslig verkan och släppte igenom det som en opinionsyttring.

Motionerna i Tranås och Västervik är i långa stycken lika lydande. En inte allt för vågad gissning är att den skrevs av djurrättsaktivister som lämnat över den till politiker. Detta förfarande är ännu tydligare när det gäller en annan skrivning som använts av politiker av alla färger.

Cirkulärmotion av typen två lämnades in första gången 2014 av Charliene Kiffer (V) i Hudiksvall, med krav på att kommunen inte hyr ut mark till cirkusar som i kommersiellt syfte visar upp djur. Kommunfullmäktige införde förbudet, som upphävdes av Förvaltningsrätten i Falun. Motiveringen var att frågan ligger utanför kommunens beslutanderätt.

I grunden samma motion har därefter lämnats in i ett flertal kommuner och texten har dessutom dykt upp som ett ärende i Gislaveds kommun, utan föregående motion. Senast den lämnades in var i början av 2018 av Ida Legnemark (V) i Borås.

Längst gick det i Österåker, där texten skärptes av Michael Solander (MP) och Andreas Lennkvist Manriquez (V) i förening. Alternativet är att de till skillnad från andra inte rensade förlagan från rasistiska formuleringar. I Österåker kallades svenska cirkusföretag genomgående för kringresande, såväl i motion som i kommunens utredning och protokoll.

Av en dom i Svea Hovrätt (Mål T 6161-16) gällande polisens kringresanderegister framgår att kringresande är en omskrivning för romer.

I cirkulärmotionen sprids även felaktiga påstående om svenska cirkusar, t ex långa transporter, fastkedjade djur och att djur på cirkus i onormalt hög grad visar tecken på psykiska störningar. Det finns inget i vare sig internationell eller svensk forskning som visar att det skulle vara så, inte heller i kommunernas och länsstyrelsens inspektioner.

Intressant i sammanhanget är svaren som Cirkusakademien fått från kommunerna. Där cirkulärmotionerna lämnats in rapporterar inga problem med gästande cirkusar, med undantag från tyska Mustang.

”Vi har inga klagomål/anmärkningar om djurhållning på cirkusföretag hos oss”. Österåkers kommun, miljö- och hälsoskydds enheten.

”Några klagomål på cirkusar på senare tid har inte kommit till oss”. Miljö- och byggförvaltningen, Gislaveds kommun.

”Övriga inspekterade cirkusar (verkar ha varit alla som hade föreställning i Västerviks kommun) under åren 1999 - 2008 hade enligt arkivhandlingar inga anmärkningar som resulterade i föreläggande från Miljö- och byggnadsnämndens sida”. Västerviks kommun.

”Jag har tittat i vårt ärendehanteringssystem och finner inga ärenden som berör din fråga”. Borås kommun, miljöförvaltningen.

Våren 2018 fick djurrättsaktivisternas politiska påtryckningar ett komiskt resultat. Borlänges socialdemokratiska kommunalråd gick ut i lokalpressen och deklarerade att cirkusar med djur skulle stoppas på kommunens cirkusplats.

Motiveringen var bland annat att kringboende haft elefanter i sina trädgårdar. De enda elefanter som gästade Borlänges trädgårdar de senaste 20 åren har färgen rosa. Efter att Cirkusakademien kontaktade kommunen, ordnade de omedelbart fram en ny cirkusplats. Trädgårdselefanterna har däremot inte dementerats.

Till kommunpolitikernas försvar ska sägas att flertalet är hobbyverksamma, med begränsade möjligheter och kunskaper att söka fakta. Det kan inte sägas om riksdagsledamöterna vilka förfogar över en kvalificerad utredningsresurs, Riksdagens utredningstjänst, RUT.

Liberalen Birgitta Ohlsson har år efter år lämnat in djurrättsaktivisternas cirkulärmotion typ 2, dock utan rasistiska begrepp. År efter år har hon, utan att låta RUT kontrollera fakta, lämnat felaktiga och misskrediterande uppgifter om cirkus. Senast hösten 2017 påstod hon att ett antal elefanter skulle påverkas av ett förbud. Det finns sedan några år inga elefanter på cirkus i Sverige, vilket Cirkusakademien informerat henne om.

Moderaternas Sofia Arkelsten är närliggande Djurens Rätt. Även hon har flera år i rad motionerat om förbud mot vilda djur på cirkus. Dock har hon inte använt sig av cirkulärtexten. I sin motion 2017 låtsas även hon som om cirkuselefanter och sjölejon finns kvar i Sverige. ”En del cirkusar har gått före och slutat använda sig av elefanter” och ”Ett sjölejon föredrar klippor och hav före sågspån”.

Fram till 2014 var även en annan moderat riksdagsledamot, Marietta de Pourbaix-Lundin, aktiv motståndare till djur på cirkus.

4:5 Vilka är mest kritiska?

I det insamlade materialet syns några intressanta mönster. Generellt är cirkuskritiken hårdare i kommuner som haft få cirkusbesök på senare år.

Kommuner som får flera besök om året är mer positiva, vissa så glada i cirkus att de upplåter marken gratis, inte tar avgift för affischering och inte sätter upp gränser för antalet affischer. De vana kommunerna vet att seriösa cirkusar, till skillnad från andra arrangörer, städar upp efter sig.

Ett belysande exempel på cirkuskritik kom från Haparanda kommun efter ett utskick som Cirkusakademien gjorde till landets kommunala kulturchefer och kulturnämndsordföranden angående att taxorna för markhyror och affischering höjts dramatiskt på vissa håll.

Kulturchefen i Haparanda meddelade att de inte ville ha besök av några cirkusar med djur, eftersom kommunen haft dåliga erfarenheter av sådana.

Akademiens utredare kontaktade först länsstyrelsen i Norrbotten. Beskedet var att ingen cirkus fått anmärkningar i hela Norrbotten. I nästa steg kontaktades gatu- och kulturchefen i Haparanda som kunde berätta att de haft två besök de senaste tio åren, Maximum 2013 och Brazil Jack 2016.

Båda hade skött sig perfekt och lämnat platsen städad och snygg. Inga anmärkningar fanns på deras djurhållning.

Slutligen kontaktades kulturchefen som skyllde på att hon varit på cirkus i Finland, troligen rysk, och upprörts över deras djurhållning.

Ett annat mönster är att kommuner med moderat ledning inte vill ha några cirkusbesök. Ett av flera exempel på den saken är Kungsbacka kommun som 2018 meddelat att de inte har en enda markplätt att upplåta till cirkus i hela kommunen. De ville inte heller hjälpa till med kontakt med privata markägare.

Moderater borde vara de största cirkusförespråkarna, eftersom turnerande cirkus är det enda kulturområde som fullt ut finansieras med egna intäkter utan direkta eller indirekta offentliga bidrag. Marknadsprinciperna faller när det handlar om folklig kultur.

Det finns undantag, t ex moderatstyrda Växjö som strävar efter att vara landets mest cirkusvänliga kommun. De upplåter bland annat en föredömligt bra cirkusplats gratis mitt i staden.

Cirkusarna har god kontroll på vilka det är som är mest kritiska till deras verksamhet, genom kommentarer på Facebook, insändare som kritiserar deras verksamhet och demonstrationer utanför föreställningarna. Majoriteten är kvinnor 18 - 30 år som i skydd av nätets anonymitet kan vara mycket aggressiva och hotfulla. Det är en liten grupp som är mycket aktiva och som ger intryck av att vara många fler än vad de i själva verket är. Till denna grupp hör också några män som i vissa fall är våldsbenägna. Det är samma personer som trakasserar pälsdjursuppfödare och lantbrukare.

4:6 Politiker skapar spökcirkusar

Djurrättsorganisationerna och de politiker som är aktiva om djur på cirkus, tycks tro att det driver omkring cirkusar med vilda djur utanför myndigheternas kontroll, eller åtminstone att det riskerar att komma skumma utlänningar med tigrar, elefanter och annat som är förbjudet i Sverige. Därför kräver de i motioner att kommunerna inte hyr ut mark till cirkusar med vilda djur.

Tron på "spökcirkusar" riskerar att skapa sådana.

I grunden finns en djup oförståelse bland vissa politiker om hur samhället fungerar. Och de tycks inte heller vara intresserade att ta reda på hur det förhåller sig, åtminstone inte med cirkusar.

Sverige har sedan 2009 ett väl fungerande system för att stoppa turnerande cirkusar som bryter mot lagar och regler eller vanvårdar sina djur. Det består av fyra delar:

- Årlig inbesiktning av länsveterinärer, vilka har laglig rätt att förbjuda turné. Cirkusen måste vid besiktningen lämna turnéplan för den närmaste månaden samt rapportera in fortsättningen minst en månad i förväg och förändringar till inbesiktande länsstyrelse. Däremot kan turnéplanen hemligstämplas med stöd i offentlighets- och sekretesslagens bestämmelser om företagshemligheter. Myndigheterna vet hela tiden var cirkusföretagen befinner sig, även om djurrättsaktivisterna inte får ut uppgifterna.

- Uppföljande kontroller av landets alla länsstyrelser, t ex för att följa upp anmärkningar och förelägganden. Dessutom anmäls cirkusar med djur av djurrättsaktivister när de kommer till ett nytt län.

- Tillsynsmyndigheten kan när som helst, om det är befogat för djurens bästa, förbjuda fortsatt turné.

- Cirkusar som spelar på allmän plats inom detaljplanerat område måste söka polistillstånd. Samtidigt informeras kommunen. Polisen kontrollerar att cirkusen godkänts vid inbesiktning och inte har turnéförbud.

Utänför allmän plats och detaljplan behövs inget tillstånd. Genom ett tillägg i ordningslagen 4 § från 2010 är det även möjligt att spela utan tillstånd på platser som tidigare var tillståndspliktiga.

Om kommunerna inför förbud och höjer sina markhyror, är risken överhängande att det växer fram icke tillståndspliktiga cirkusplatser på privat mark. En kommunal cirkusplats med rimlig hyra är förutsättningen för att kontrollsystemet ska fungera även i framtiden.

Djurrättsaktivister och faktaresistent politiker är i full färd att förverkliga de inbillade spökcirkusarna.

5:1 Ingen rök utan eld

Djurrättsorganisationernas kritik mot cirkus är inte helt och hållet tagen ur luften. Det finns ett flertal verkliga händelser vilka ligger 15 - 20 år tillbaka i tiden. Dessa vårdas ömt och återkommer hela tiden som bevis för att cirkus till sin natur är djurplågeri.

Händelserna är i nästan alla fall kopplad till en tysk familj som turnerat i Sverige med tre olika cirkusar.

En bidragande orsak var en bristfällig kontrollorganisation och tandlösa myndigheter, som inte hade de verktyg som krävdes för att stoppa turnéer för cirkusar som inte skötte sig. Detta korrigerades med nya cirkusregler 2007 och länsstyrelsernas övertagande av tillsynen 2009.

5:2 Den stora cirkusgranskningen

Under de senaste 20 åren har en större samordnad granskning av djurhållning på cirkus gjorts i Sverige. Den genomfördes 2004 - 2005 på initiativ av Djurskyddsmyndigheten, vilken i slutet av 2004 begärde in samtliga protokoll angående cirkus från landets kommuner och länsstyrelser.

2004 turnerade elva cirkusar i Sverige, nio svenska och två tyska (Bambino och Mustang). Så här fördelade sig kontrollerna: Bambino, 2, Bodils minicirkus, 1, Brazil Jack, 8, Europa, 4, Harlekin, 4, Levade Noble Horse Gala (hästshow producerad av Cirkus Scott), 3, Maximum, 15, Mustang, 22, Olympia, 4, Skratt, 3 och Wictoria, 4.

I rapporten finns ingen koppling mellan cirkus och anmärkningar, utan bara en anonymiserad sammanställning. Det framgår inte heller om det handlar om anmärkningar eller förelägganden. Följande gäller hur många cirkusar som fått någon form av anmärkning vid minst ett tillfälle.

Djuren. Sårskador, 3, skav av utrustning, 3, hältor, 3, eftersatt hovvård, 3, djuren får inte dagligen röra sig fritt, 2.

Djurutrymmen. För liten yta, 4, avskiljningsanordningar saknas, 3, inredning med skaderisk, 4.

Transport. Skylt på transport saknas, 8, ingen temperaturmätare, 5, branta ramper, 4, bristfällig ventilation, 3, inredning med skaderisk, 3, ej registrerad transportör, 2.

Övrigt. Bristande journalföring, 10, bristande turnéplan, 2.

Det framgår inte av rapporten, men underliggande protokoll visar att flertalet allvarliga anmärkningar kan hänföras till de två tyska cirkusarna, företrädesvis Mustang. Svenska cirkusar framstår som skötsamma och lyhörda för myndighetskrav, att döma av besiktningsprotokollen, men det framgår inte av Djurskyddsmyndighetens rapport. (Bilaga 5).

Vad som framgår desto tydligare av underlaget är att ägarna till Mustang struntade i att följa myndigheternas anvisningar. Samma kritik framkommer vid inspektion efter inspektion. Vanligen innehåller dessa 10 - 11 anmärkningar och förelägganden. Däremot är bilden av deras djurhållning splittrad.

Den 9 september 2004 kontrollerades Mustang i Västervik. Kommunens protokoll är en repetition av vad som framkom under hela turnén, men till skillnad från hur andra kommuner gjorde, fanns även en distriktsveterinär på plats. I korthet kan sägas att djurhållningen lämnade mycket att önska, men ändå sammanfattade distriktsveterinären sina intryck så här: "Djurens kondition och skötsel bedömdes vara utan anmärkning"

Den 27 oktober gjorde Kävlinge kommun en inspektion. Då överlämnades även ett föreläggande från Lomma kommun, baserad på en inspektion gjord dagen innan. De båda kommunernas inspektörer var på plats och protokollet avslutas med en beskrivning av djurens situation:

"Det allmänna intrycket av djuren var att de var väldigt stressade och understimulerade. Två hästar och samtliga elefanter vävde kontinuerligt. Ponnyerna som gick i en gemensam storbox verkade irriterade, några jagade varandra utan att komma undan".

Mustangs närvaro i Sverige avslutades med att länsstyrelsen i Stockholms län i början av februari 2005 beslutade om djurförbud för de två huvudmännen. Det grundade sig inte enbart på inspektionerna 2004 utan det fanns en förhistoria med upprepade förelägganden 1997, 2001, 2002 och 2003.

Inför säsongen 2005 skickade Djurskyddsmyndigheten ut anvisningar och blanketter för cirkustillsyn till landets alla kommuner. Det här året var anmärkningarna mot turnerande cirkusar betydligt färre och handlade om marginella ting, jämfört med vad som varit fallet året innan med Mustang.

Den allvarligaste händelsen 2005 gällde tyska Bambino, som drivs av samma släkt som Mustang. De hade detta år ovanligt många djur: Kameler, lamadjur, hästar och hundar. Normalt turnerar de bara med några ponnyer. Den allvarligaste anmärkningen utmynnade i en åtalsanmälan. En häst hade fölat 2 - 3 veckor före inspektionen och de båda reste ändå med på turnén, vilket är olagligt.

Cirkus Olympia kontrollerades i Hultsfred i maj 2005. Inspektören konstaterade att allt överensstämde med beskrivningen i protokollet från inbesiktningen. Det enda som finns är två mindre påpekanden, om beslag i en djurtransportvagn som inte bedöms vara någon omedelbar skaderisk, men ändå borde avlägsnas eftersom de inte användes. I hästarnas vagn stack en skruv ut, vilket åtgärdades omgående. Inspektören tyckte också att strölagret i vagnarna var lite för tunt.

Cirkus Brazil Jack kontrollerades vid samma tid i Falun. Inga anmärkningar finns noterade i protokollet

Cirkus Maximum hade flera inspektioner. Det enda som bekymrade inspektörerna var en elefant vars ena ben såg snett ut och att det saknades en trappa till sjölejonens basäng. Huruvida sjölejon behöver en sådan trappa, tycks inte inspektörerna haft klart för sig. En av dem beklagar i protokollet sin dåliga kunskap om detta djurslag.

5:3 Klappjakten 2002

Ett flertal kommuner organiserade i början av 2000-talet en e-postlista, så att alla berörda samtidigt kunde få information om problemcirkusar. Den användes såväl för verkliga problem, främst tyska Mustang, men även mot inbillade på svenska cirkusar.

Harlekin drabbades av en formlig klappjakt och tidningsrubriker om skandalcirkus, cirkus jagas av miljöinspektör och cirkus på rymmen. I början av sommaren gjordes en kontroll i skånska Vinninge, där Harlekin fick en diger lista med anmärkningar. Tidningen Sydöstran beskrev innehållet så här: "Det saknas turnéplan, det förs ingen journal över djuren, lastramper och transportfordon har stora brister, hästarnas hovvård är eftersatt, hästarna transporteras för trångt".

Tidningen hävdade att cirkusen gjorde sig osynlig för myndigheterna, genom att spela i mindre samhällen utan att söka polistillstånd. Enligt ordningslagen krävs bara tillstånd för allmän sammankomst på offentlig plats inom detaljplanerat område. Regeringen gjorde senare ett förtydligande i 4 §:

”En allmän sammankomst som avses i 1 § första stycket 4 eller en cirkusföreställning får hållas utan tillstånd, om den med hänsyn till det väntade deltagarantalet, den utvalda platsen och tiden för sammankomsten samt de anordningar som avses förekomma kan antas äga rum utan fara för ordning och säkerhet eller för trafiken. (Lag 2010:515)”.

Ändå skrevs det om skandalcirkusen som flyr undan myndigheterna och inte söker tillstånd. Den kommunala saktfärdigheten gjorde inte saken bättre, de klarade inte av att hantera en verksamhet som flyttar varje dag – utan att vara jagad.

Myndigheterna hann ifatt Harlekin i Helsingborg, där kommunens djurskyddsinspektör gjorde ett oanmält besök. Alla de brister som tidigare påpekats var åtgärdade.

Enligt tidigare anmälan skulle det också ha varit en mager häst och en dräktig åsna med på turnén. Dräktiga och nyförlösta djur får enligt lag inte transporteras. I verkligheten var hästen vid gott hull och åsnan vare sig dräktig eller nedkommen med föl.

Minst en gång till gick e-posten varm 2002 om en svensk cirkus. Vid en inspektion i Luleå av Maximum förbjöds cirkusen att använda en transport för två ponnyer, av samma typ som privatpersoner har hästar i efter personbil. Det fanns plats för hästarna i en godkänd lastbil, men trots en till synes tillfredsställande lösning kontrollerades Maximum ett flertal gånger så att den utdömda transporten inte användes för djur. Det gjordes inte heller.

5:4 Mustang misshandlade aktivister

En återkommande anklagelse mot cirkusar är att djurrättsaktivister blir attackerade och slagna av deras personal. Det finns verklighetsgrund för påståendet och har inträffat vid två tillfällen de senaste 20 åren.

Första gången var i Arvika 1997. Fem unga djurrättsaktivister stod två dagar i rad utanför tyska Cirkus Mustangs tält och demonstrerade mot deras djurhållning. Andra dagen tröttnade personalen. Demonstranterna blev utskällda och slagna. En av cirkusarbetarna hälsade genom tidningen Värmlands Folkblad att: ”Kommer de hit igen får de på nyllet en gång till. Det är det enda språk de förstår”. Två poliser var på plats. De ingrep inte och det blev inga åtal.

Tidningsartikeln förklarar varför Cirkus Mustang i flera år efter detta var fredad från demonstrationer: ”Men de är inte avskräckta från att demonstrera och planerar att göra det igen när nästa cirkus kommer, men kanske inte hos Cirkus Mustang”.

2004 var det dags igen. Ett 20-tal aktivister samlades utanför Cirkus Mustang i Huddinge.

”En man skrek på tyska åt dem, och flera i personalen stod och skrek. Plötsligt sprang fyra av dem ut och attackerade ungdomarna. Det gick mycket snabbt, säger en kvinna som bevittnade bråket till DN”.

Två av aktivisterna fick lättare skador och en person som försökte gå emellan bröt armen. Ingen greps, men enligt uppgifter som inte gått att stryka, åtalades en av cirkusens medarbetare.

De svenska cirkusföretagen har aldrig angripit aktivisterna. Aktionerna har varit så riskfria att de varit tvungna att provocera fram reaktioner som dokumenterats med mobilkameror.

Vad som hänt under 20 år är följande: En kvinnlig medarbetare har skällt ut aktivisterna, en cirkusarbetare har kastat gödsel på dem och slutligen har en cirkus beslagtagit en bevakningskamera, utplacerad av en djurrättsaktivist.

Vid betydligt fler tillfällen har aktivister försökt provocera fram konfrontationer utan att lyckas. Det är en välkänd taktik även mot jägare, lantbrukare och andra som djurrättsorganisationerna vill stoppa.

Det är fler än aktivister som utsatts för den tyska familjens bristande impuls kontroll. Släktens andra cirkus som turnerar i Sverige, Bambino, finns omnämnd i flera protokoll. Vid en besiktning i Ronneby 2005 gjordes följande notering av kommunens inspektör:

”Trots upprepade försök att diskutera djurhållningen med XX uppvisade han ingen vilja att samarbeta eller att försöka rätta till de brister som framkommit. Han vägrade uppge uppgifter av vikt för tillsynen och uppträdde mycket aggressivt”.

Året efter hotade samme person att slå ihjäl en fritidsintendent i Karlshamn när markhyran skulle inkasseras. Med fanns tidningen Sydöstrans reporter och fotograf vilka fick motta samma hot.

5:5 Cirkuskritik i grundskolan

Ett av kulturområdets stora problem är förändrade attityder till cirkus med eller utan djur, inte i befolkningen som helhet utan bland dem som är födda 1980 och senare.

Till detta finns flera möjliga förklaringar, bland annat att Sverige är det enda landet i världen med en särskild skatt på gager till cirkus- och varietéartister, vilket gör dem 25 procent dyrare för stora grupper arrangörer, som väljer billigare artister. Många av dagens unga vuxna har därför aldrig sett en professionell cirkus- eller varietéartist i verkligheten.

Bland bifynden i denna utredning finns en kampanj som Djurens Rätt drev för 10 - 15 år sedan och där materialet användes av grundskolor. Enligt Djurens Rätt kunde namnlistan beställas hos dem under flera år och var inte kopplad till just skolor eller någon specifik kampanj. Klart är att den under 2004 och 2005 användes av grundskolor och utmynnade i namninsamlingar med krav till hemkommunen om förbud mot djurcirkusar. Bilaga 6 är ett exempel från Håbo kommun. En sökning på ovanliga namn visar att undertecknarna var barn i mellanstadiet. På namnlistan skrev Djurens Rätt:

”Idag tvingas många djur – exempelvis elefanter, kameler, hästar och sjölejon – att tillbringa större delen av sina liv i trånga utrymmen och transporteras runt hela landet. Ofta hålls djuren i kedjor trots att dessa djur har behov av att röra sig över stora områden. Den stimulansfattiga miljön leder till att djuren uppvisar så kallade stereotypa beteenden. De här upprepade, enformiga rörelserna, som är vanliga bland djur på cirkus, visar att de inte mår bra. Det är utifrån djurens intresse etiskt oförsvarligt att låta dem uppträda på cirkus. Själva idén med djurcirkus är ju att tvinga djuren att göra konst och bete sig onaturligt!”

Cirkusakademien har upprepade gånger bett Djurens Rätt styrka sina utsagor. Som denna utredning visar, finns ingen faktagrund för påståendet att cirkus till sin natur skulle vara sämre än annan djurhållning. Av namnlistorna att döma har skolor spridit okontrollerade uppgifter och än idag

används cirkuskritik som skoluppgift, bland annat i konsten att författa insändare. Ett av de senaste exemplen där lärare uppmuntrat osaklig cirkuskritik är klass 3A på skolan i Öxnered, Vänersborg. Insändaren publicerades den 28 april 2018 i lokaltidningen TTELA:

Sluta plåga djur!

På cirkusar har man vilda djur som ska uppträda. Det tycker vi är fel. När man vill att djuren ska göra konster använder man ibland plågsamma metoder. Cirkusdjuren får sitta i trånga burar och inte leva naturligt. Det är inte rätt att människor ska tjäna pengar på att visa upp djuren. Därför tycker vi att man inte ska gå på cirkusar som har djur som uppträder.

Djurvänner klass 3A Öxnered

5:6 Trakasserad till döds

Den svenska djurrättsrörelsen hämtar arbetsmetoder och mycket av sin argumentation från USA, särskilt från djurrättsorganisationen Peta. Det är en professionellt arbetande NGO (non governmental organization) med stora ekonomiska resurser och en tydlig strategi för hur de ska uppnå det slutliga målet: En värld där alla människor är veganer som inte på något sätt använder sig av djur.

Men det är ingen framkomlig väg att angripa all djurhållning på en gång. Man aktar sig för aktioner mot djurhållning där den urbana medelklassen berörs. Det är medelklassen som finansierar djurrättsorganisationerna med gåvor och testamenten. Istället väljs svaga grupper ut med begränsat stöd hos folkflertalet.

I Sverige har primära mål under många år varit cirkus och pälsdjursuppfödare. För cirkusens del har det handlat om något hundratal i huvudsak mycket välskötta djur. Som jämförelse finns i Sverige 360 000 hästar, 800 000 hundar och 1,1 miljoner katter.

För 20 år sedan var angreppen mot cirkus föga organiserade. En av de tongivande aktörerna var den anonyma djurrättsgruppen Cirkus Empati med boxadress i Ulricehamn. På sin hemsida publicerade de en lista över så kallade slavcirkusar, alltså cirkusar som turnerade i Sverige med djur.

På listan fanns varje år landets minsta cirkus, Bodil Granberg med sin minicirkus. Hon blev tidigt djurrättsaktivisternas primära mål.

När de åkte på stryk hos tyska Cirkus Mustang, ägnade de sig istället åt att förfölja en ensam kvinna.

I det insamlade materialet framgår tydligt hur aktivisterna systematiskt förföljde Bodils Minicirkus med hjälp av kommuner, länsstyrelser och medier. Minicirkusen var ett välkommet och publikdragande besök i landets folkparker, men överallt dit hon kom, väntade en kommunal djurskyddsinspektör.

I materialet finns bland annat ett besiktningsskott från 2008 i Kävlinge kommun. Det avslutas med: "Samtliga djur såg friska och pigga ut och vid besöket fanns inget att anmärka på med avseende på djurens skötsel".

Det upprepades i kommun efter kommun. Anmärkningarna gällde storlek på burar och liknande. Hon fick även ett föreläggande, vilket gällde att djuren ibland övernattade i burar i hennes turnébus.

Anmälarna var oftast anonyma. Text fick miljökontoret i Uppsala 2005 in en anmälan med e-post undertecknad av nätverket One Ethic. Den medföljande bilden föreställde

gåsen Gudrun. Anmälaren påstod att gåsen var fastbunden med ett rep, endera i vingen, halsen eller foten. Vilket det var syntes inte på bilden, men ändå beslutade Uppsala kommun att överlämna ärendet till åklagare för misstänkt djurplågeri.

Åklagaren startade ingen förundersökning med motive- ringen att den anmälda gärningen inte gick att styrka och att om så vore fallet, hade inget brottsligt skett.

Bodil Granberg var även en ansedd uppfödare av hundar av raserna släthårig foxterrier och bullterrier. Hon är en av de få som belönats med Hamiltonplaketten, det finaste pris en svensk uppfödare kan få.

Utmärkelsen kan inte sökas utan Svenska Kennelklubben gör noggranna undersökningar och besöker kandidaten. Omdömet blev att kenneln inte var den mest välstäddade, men att Bodil hade ett fantastiskt handlag med djur och att djur mådde bra i hennes vård.

Djurrättsaktivisternas förföljelser genom myndigheterna slutade med att Bodil Granberg inte orkade leva längre. Vid 48 års ålder valde hon 2009 att avsluta sitt liv. Hennes systrar JO-anmälde myndigheterna för att ha förföljt Bodil och underförstått drivit henne till självmord. JO konstaterade att myndigheter är skyldiga att följa upp varje anmälan och därmed gick ärendet inte vidare.

Det är korrekt att myndigheter är skyldiga att utreda inkomna anmälningar. Men det väcker också frågan om det inte föreligger ett systemfel, om anonyma extremister kan använda sig av myndigheter för systematiska förföljelser av enskilda personer och småföretag.